

Verwaterde god

Over "God als misvatting" van Richard Dawkins

Terugkeer naar het romantische lijden

"Een atheïst hoeft zich niet te verontschuldigen voor zijn atheïstisch standpunt. Integendeel, het is iets om trots op te zijn en pal voor te staan met de blik gericht op de eindeloze horizon. Atheïsme wijst vrijwel altijd op een gezonde onafhankelijkheid van

Richard Dawkins

geest en, inderdaad, een gezonde geest." Met deze zinnen op bladzijde drie van het voorbericht bij zijn boek, zou ik de bespreking van het boek van Dawkins willen beginnen. Deze zinnen onthullen een boel over Dawkins, voornamelijk omdat zij geschreven zijn om te vertederen - sympathie op te wekken, empathie te genereren. Wanneer het iemands doel is te overtuigen, doe je er waarschijnlijk verstandig aan op je hoede te zijn, wanneer die schrijver stijlmiddelen gebruikt om bij zijn lezers in de gunst te komen. Niet dat Dawkins onzin schrijft, want er is inderdaad niets om verontschuldigen over te doen. Hij heeft zelfs meer gelijk dan waarvoor hij de eer zoekt, want nooit en bij geen enkele gelegenheid kan er een reden zijn zich te verontschuldigen voor wat dan ook, wat of wie men ook is. Wanneer men er volledig en oprecht van overtuigd is dat men de waarheid spreekt, waarom dan verontschuldigen?

Hij is een soort romanticus, Dawkins. Ik zie hem staan op de Yorkshire Moors, misschien ergens in de geheimzinnige Schotse Hooglanden of op de van druïden vergeven Salisbury Plains, zijn blik pal en trots gericht op de verre horizon - ik verwacht zo'n beetje ook met het gouden licht van de ondergaande zon op zijn gezicht, wat een prachtig plaatje. Hij heeft een onafhankelijke geest, een gezonde geest. Ik feliciteer hem daarmee, met zijn standvastige gevoelens en zijn rotsvaste overtuiging. Als hij inderdaad een romanticus is, wees dan -opnieuw- op je hoede. Romantici brengen hun waarheid -hun deel in de waarheid, zou ik zeggen- gepassioneerd naar voren, presenteren hun standpunt als het meest begeerlijke perspectief. Romantici zijn gepassioneerde mensen en Dawkins is gepassioneerd over zijn atheïstische zienswijze. Hij is daar

heel gezond in zoals hij zo onvermurwbaar zegt, gezond en ook onafhankelijk.

Hoe het anderen vergaat weet ik niet, maar ik moet altijd een beetje glimlachen wanneer iemand te koop loopt met zijn gezondheid. Hodie mihi cras tibi. En alle dingen veranderen en gaan voorbij. Wat het ene moment gezond lijkt, blijkt het volgende ogenblik broos te zijn, of dat nu wel of niet meteen wordt opgemerkt - mogelijk als gevolg van de vloek van Urbanus. De ene dag waren we ervan overtuigd dat ons melkwegstelsel het heelal was, de volgende dag keken we uit op miljarden en miljarden melkwegstelsels. Loop niet tegen de grote Sloan muur¹⁾, want je schendt je aangezicht. Dat wat betreft toekomstverwachtingen en de gezondheid ervan. Wat het verleden betreft vertoont Dawkins consistent zijn romantische houding, want hij is er zeker van dat hij onafhankelijk is. Kan zoiets? Hoe mensen ook van elkaar verschillen, we zijn daarnaast allemaal het product van onze geschiedenis, waarbij het niet uitmaakt of dit feit nu door iemand wordt onderstreept of doorgestreept. Onafhankelijkheid voelen is daarin geen vaste toestand, maar een momentopname. Onafhankelijkheid is een gevoel dat je in het hier en nu kunt hebben, gedurende een vluchtig moment. Het ene moment is men er zeker van te hebben gestreden voor een rechtvaardige zaak, het volgende moment -alleen al door de interactie met medemensen- kan blijken dat men is gemanipuleerd om te gaan vechten. Onafhankelijkheid is een vluchtige stof, geen vaste stof. Dat leidt ertoe dat het lezen van een werk van een schrijver, Dawkins, -wiens gezondheid wel eens aan het afbrokkelen zou kunnen zijn, zonder dat we dit meteen in de gaten hebben, en wiens onafhankelijkheid meer relatief is dan wij allen zouden wensen, die bovendien tot tweemaal toe een waarschuwingssignaal voortbrengt-, laten we zeggen een uitnodiging vormt om de geest te scherpen, een uitdaging die geen strijd moet zijn hoe confronterend ook. Dawkins wil niet alleen godsdienst afschaffen, maar ook God. Als een tijdreiziger verandert hij het heden met grote gevolgen voor een gezonde toekomst. Weet hij ten volle waar hij mee bezig is? Ik vermoed dat Dawkins erg vroom is in zijn atheïsme. Laten we ook deze hypothese testen.

Ik ben juist geen romanticus, want in mijn visie is romantiek een misvatting. Ik bedoel niet de romantische gevoelens die men voor een ander persoon kan hebben - hier kan al verwarring optreden. Ik bedoel de modegril die de Romantische Beweging wordt genoemd en die ontstond in de onderste krochten van de negentiende eeuw -in Engeland zelfs eerder- als reactie op het rationalisme van de Verlichting. De Romantic Agony, de zielensmart, het romantisch lijden, dat Wagner en

Frankenstein voortbracht, maar ook de speeldoos en de automaat-robot, een benadering van de werkelijkheid die de fundamenteen vormden van de industrialisering. Wat het ene moment gezond leek, bleek echter ziekmakend op het volgende moment. De fantastische muziek van Wagner werd misbruikt, het moest de doeleinden van de nazi's dienen. De Industriële Revolutie bracht de levensstandaard omhoog, tenminste in de westerse wereld, maar vervuilde de wereld ook.

Doe een stap terug, neem wat afstand en evalueer langzaam en in ernst wat je tegenkomt, zodat je in ieder geval voor dat moment je onafhankelijkheid niet verliest. Laten we eens goed kauwen op de woorden van Dawkins en ze goed proeven -wat hij te zeggen heeft is belangrijk- en ze niet bij voorbaat verwerpen. Dat alle religies maar beter kunnen worden opgedoekt, daarin heeft hij gelijk -naar mijn inzicht, maar wel om een andere reden- en veel mensen zijn het met hartgrondig hem eens. Ik bedoel overigens niet het gelijk als in het hebben van een juiste mening, maar als in het juist trekken van de conclusies gebaseerd op de beschikbare gegevens. Neem wat afstand en weeg, vind een evenwicht dat bij jou past. De tekst heeft nooit zomaar gelijk, alleen de lezer die evenwicht vindt.

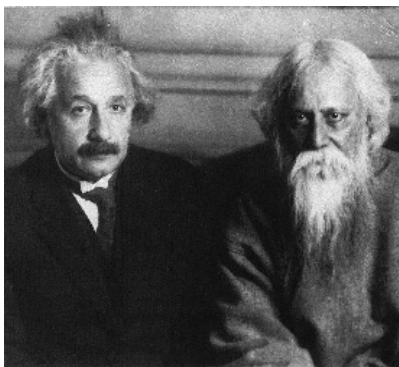
Trieste gevallen van zelfverminking

Elke vorm van religie of politiek -in wezen hetzelfde- waarbij de leiders de koers bepalen en de gelovigen dienen te volgen, is in wezen Luciwheraans. Voor degenen die dit boek -nog- niet in zijn geheel hebben gelezen, de Luciwheraanse gesteldheid of het Luciwher paradigma wijst op het onvermogen de angst van zich af te schudden, existentiële angst. Je ontgroeit deze angst niet wanneer de volwassenheid wordt bereikt, integendeel. Elke dag, elk uur dat je de levensangsten niet van je afschudt, verergert de situatie en wordt je steeds meer een gevangene van de materie, denkend en handelen in termen van materie. Om de angst tegen te gaan moet je onderwezen worden, bij voorkeur door zelfeducatie, leren op elke manier en op elk niveau -om mee te beginnen-. Dit is nodig om jezelf te bevrijden van degenen die voor je willen bepalen, van hen die willen reguleren en regeren - natuurlijk worden hier de religieuze en politieke leiders bedoeld. Het is voor deze leiders van belang dat zij hun autoriteit kunnen legitimeren middels een oud geschrift, hoe ouder hoe beter. Zoals de oude farao's en de middeleeuwse koningen in Europa, die beweerden dat hun autoriteit hen door god was gegeven. Van Karl Marx en Adam Smith terug gerekend tot aan Mohammed en Jezus, hun voorlopers aan de kusten van de Zwarte

Zee die van fundamenteel belang waren voor het ontstaan van de Bijbel en hun tegenhangers ten noorden van de Kaukasus die geboorte zouden geven aan de Veda's. Hoe ouder hoe beter, want dan zijn de auteurs van de teksten niet meer onder ons en ligt elke interpretatie van de teksten open -alleen leiders club-.

Je kunt natuurlijk goed opgeleid zijn in hoe een auto op alle belangrijke punten werkt. Maar wanneer je niet inziet dat zo'n apparaat feitelijk een vervuilende vorm van transport is, dan heb je de leerboeken wel bestudeerd en toch niets geleerd. Er is kennis en er is weten. Kennis op zich bevrijdt je niet, maar stelt je wel in staat de uiteindelijke stap te nemen. Daarna is de angst verdwenen kun je de innerlijke weg nemen, weg van de wereld van Luciwher. Niet om een kluizenaar te worden of een new age hippie -tenzij het op je weg ligt dat te ervaren-, maar om in een soort chrysalis of coconvorm de innerlijke liefde te vinden om vervolgens naar buiten te treden als een persoon die weliswaar nog steeds het materiële nodig heeft om te overleven, maar die het materiële niet meer ziet als zingeving of doel van het handelen. Materie bepaalt dan niet meer wie je bent. De wereldgemeenschap zal er baat bij hebben.

Hiermee vergeleken zijn de zaakgevallen die Dawkins citeert -in zijn eerste hoofdstuk- stuk voor stuk trieste gevallen en daarnaast ook lachwekkend als ze niet verbonden waren met zeer gevaarlijke mensen, leiders van een politieke of religieuze gemeenschap. Leiders die tot aan het uiterste gaan om hun dominante positie te verdedigen. De

Albert Einstein en Rabindranath Tagore

commentaren die gericht waren aan Albert Einstein die zijn zoektocht naar god beschreef zouden je doen blozen, niet omdat ze zo specifiek op hem waren gericht -niemand is boven kritiek verheven-, maar omdat zij een bepaalde vorm van kleingeestigheid onthullen. Zoals hierboven, deze mensen hebben de rituelen van de leerboeken ondergaan, maar zijn vervolgens -door eigen toedoen- blijven steken in traditie. Zij zetten de laatste bevrijdende stap niet, tenminste niet

zichtbaar voor eigentijdse of huidige lezers. Nog triester is het om vast te stellen dat de commentaren aan Einstein niet voorbehouden zijn aan zijn tijd, maar dat ondanks alle vooruitgang deze benepenheid nog steeds bestaat. Aan de andere kant blijkt uit zijn woorden dat Einstein inderdaad

heeft geworsteld met het godsbesef. Dawkins verontschuldigende vergelijkingen over wat Einstein waarschijnlijk bedoeld zal hebben wanneer hij het predikaat god gebruikte, zijn te wazig. Einstein werd opgevoed in de negentiende eeuw en het kan niet anders dat god daarin een prominente rol heeft gespeeld. Jammer genoeg kunnen wij het Einstein niet meer vragen en tegelijkertijd is het irrelevant wat Einsteins gedachten over god waren. Historisch gezien ligt de grote betekenis van Einstein op een geheel ander terrein - daarin is geen kleingeestigheid te vinden. Speculeren over Einsteins godsbesef is zo net ter zake doend als het interview met een speler na de wedstrijd - het gaat om de wedstrijd.

Na de zaak Einstein sleept Dawkins de lezer van het ene vreugdeloze incident naar het volgende trieste geval. In de zaak van de Quaker en de niet-religieuze pacifist blijkt dat zij niet zoveel van elkaar verschillen. Waarom maakt de staat dan een waarderingsverschil tussen een politiek standpunt en een religieus standpunt, waarbij alleen de laatste positief wordt gewaardeerd? Het is inderdaad absurd dat overigens verboden drugs worden toegestaan aan een religieuze groepering vanwege het enkele feit dat beweerd wordt dat de drugs onvervangbaar zijn binnen een bepaalde ceremonie. Zo ook het geval van de door de staat gesanctioneerde discriminatie van homoseksuelen en wat stond er verder nog op het t-shirt van die jongen - te belachelijk voor woorden. Al dit soort voorbeelden zijn trieste gevallen van rouwende mensen die het spoor bijster zijn, die dientengevolge zichzelf beschadigen en daar tegelijkertijd meer mensen in meenemen. Mentaal mishandelde mensen die daardoor de weg zijn kwijt geraakt en vervolgens een nieuwe bron van pijn worden - oorzaak en gevolg zijn soms moeilijk van elkaar te onderscheiden.

De religieuze rabiaten zijn in dit opzicht niet zoveel anders dan dieven, overvallers en moordenaars. Ook zij zijn de weg kwijt en doen pijn om hun eigen pijn te overschreeuwen. De wegwijters zijn door hun leiders en zelfs door hun lotgenoten zo geraffineerd in de war gebracht, dat ze van hun gezond niet meer weten en links van rechts niet meer van elkaar kunnen onderscheiden. Het zijn rouwende mensen, omdat ze heel goed voelen dat ze een deel van zichzelf zijn kwijtgeraakt en geen andere uitingsvorm daarvoor weten dan vernielzucht uit woede. Het heeft geen enkel therapeutisch of helend effect een muur rondom deze zieke mensen te bouwen en hen zo te isoleren. Niet een crimineel buiten de gemeenschap in de gevangenis plaatsen, noch de gelovigen -zich laten-isoleren van de rest van de maatschappij, verandert laat staan verbetert wat dan ook. Immers, mensen die op deze manier apart zijn gezet zullen zo hard mogelijk over de muur heen schreeuwen - ze hebben wel

degelijk onderricht nodig, zelfonderricht. Dit zijn inderdaad zielige zaken want de maatschappij is niet in staat hen terug te brengen naar een zinnige zijnsvorm - de staat weet eenvoudigweg niet hoe dit te realiseren. Geen heropvoedingprogramma heeft ooit iets uitgehaald, of was zonder bijbedoelingen - politiek of anderszins. Wat meer is, de maatschappij kan hoe dan ook geen antwoord hebben wat betreft dit soort trieste gevallen, zelfs niet vanuit een schuldgevoel waardoor religieus extremisme maar ondergaan wordt - en toe te staan dat gediscrimineerd wordt, vervolgd, verminkt en vermoord. Om het even te hebben over een buitensporige vorm van sektarisme dat niet in het boek van Dawkins wordt genoemd, hoeveel abortusklinieken werden er al opgeblazen?

De waarlijk religieuze krankzinnigheid is dus niet beperkt tot moslim fundamentalisme. In de beschrijving van Dawkins over de gebeurtenissen rond de Deense cartoons, komt de alomtegenwoordige religieuze gekte ook naar voren. Wanneer zijn weergave correct is, dan blijkt dat de moslims die de cartoonrellen teweegbrachten moesten liegen om de waarheid te spreken. Hun doeleinden, hun uiteindelijk lot en de waarheid rechtvaardigden voor hen kennelijk hun middelen. Deze vorm van liegen is een schande in de ogen van niet-moslims -die hebben een geheel ander idee over liegen-, maar voor moslims is het een gerechtvaardigd middel in de omgang met ongelovigen. Hoewel sommige moslims het bestaan ontkennen, andere moslims het gebruik ervan liever wat onderbelichten, geven weer andere moslims ten volle toe dat er een actieve rol bestaat voor *taqiyya* en *kitman*²⁾. Deze drievoudige welhaast catch 22 situatie doet me denken aan de Epimenides paradox over de Kretenzer die beweert dat alle Kretenzers liegen, maar dit terzijde. *Taqiyya* en *kitman* zijn twee termen die in de Koran zijn te vinden en die duiden op de gerechtvaardigdheid van liegen in bepaalde situaties. *Taqiyya* is regelrecht liegen, actief en doelbewust iets zeggen dat niet waar is. *Kitman* is liegen door weglating, een halve waarheid vertellen en mogelijk ook iets toevoegen aan de waarheid, aandikken. De sharia schrijft voor dat beide uitsluitend mogen worden toegepast in de relaties met ongelovigen - van oorsprong een rechtvaardiging om je zo te kunnen redden in een bedreigende situatie onder vreemden. Hoewel het binnen de moslimgemeenschap kennelijk gerechtvaardigd is, hebben we nu ook kunnen vaststellen dat niet alleen volgens Dawkins de activisten die voor zo'n opschudding hebben gezorgd rond de cartoons in de Jylland-Posten logen, maar dat zij ook de strekking hebben overdreven en in strijd met de werkelijkheid hebben opgeklopt. Deze Deense moslim activisten waren zich terdege bewust van hun leugens. Maar wat werkelijk verbluffend is, is dat zij hebben gelogen tegen hun medegelovigen. Hoe

gestoord kan een systeem zijn. Hoe gestoord kunnen mensen raken - hun pijn moet welhaast ondraaglijk zijn geweest.

Wat er op volgde was een onvervalst pandemonium, de stoelendans versie - beschouwd vanuit een ander perspectief, hilarisch. Niemand durfde ook maar een met een vinger te wijzen in de richting van de feiten die Dawkins beschrijft, bang het volgende slachtoffer te worden. Nog altijd passen journalisten van televisiestations en kranten liever een vorm van zelfcensuur toe dan de leugen van een der beide kanten te onthullen - ze zijn er vooral beducht voor het ontrafelen van de moslim versie. De moslim versie? Laten we vaststellen dat deze mensen die de cartoonrellen opzetten eerder misdadigers waren. Want zoals we hiervoor al zagen, is je eigen pijn vertalen in pijn voor zoveel mogelijk anderen ronduit misdadig. Er zijn ook geheel andere moslims, voor mij de waarachtige moslims. Ik zag ze op een avond in Cairo op de laatste dag voor het einde van de ramadan haasten door allerlei winkels om nieuwe kleren, eten en speelgoed voor de kinderen te kopen. Om de volgende dag vrolijk Id ul-fitr te kunnen vieren, het Suikerfeest. En op die volgende dag zag ik dat veel gezinnen naar de dierentuin gingen of een picknick hielden in het park. Deze mensen verwarmden mijn hart. Gewone fatsoenlijke mensen die geen enkele narigheid in de zin hebben waar dan ook op de wereld, zijn altijd het slachtoffer van de politiek religieus gestoorde - leiders.

Dawkins negeert of verwacht verschillende aspecten van het probleem - of hij ziet ze eenvoudigweg niet. Allereerst, door te verklaren dat religies dienen te worden gerespecteerd praktiseren de betreffende regeringen een vorm van repressieve tolerantie³⁾ - een begrip geïntroduceerd door Herbert Marcuse in 1965. Over niet al te lang zal de woede van de westerse moslims zijn uitgewoed, zo is de gedachte - geef ze nog zo'n twintig jaar en ze zullen volledig door het systeem zijn opgenomen. Regeringen zijn namelijk maar in zeer beperkte mate geïnteresseerd in het korte termijn welzijn van hun onderdanen. In het algemeen denken regeringen in termen van lange termijn beleid en het behalen van de bijbehorende doelen. De regeringen die reageren op korte termijn hypes worden over het algemeen niet zo gewaardeerd - met name niet in economische zin. Omdat zij zich bewust zijn van hun onvermogen mensen terug op te voeden naar een zinvolle bestaansvorm, hebben regeringen de neiging het probleem te beperken tot een bepaald gebied, waarbij zowel de daders als de slachtoffers gevangen gezet en geïsoleerd worden. Dit gedrag van regeringen lijkt welbeschouwd sterk op dat van witte bloedlichaampjes - isoleren, inkapselen en waar mogelijk uitroeien.

Vervolgens vergeet Dawkins te noemen dat respect *geen eigenschap is die kan worden afgedwongen*, door wie dan ook, een waarschijnlijk ook niet kan worden onthouden. Respect is een sleutelbegrip in een samenleving die niet in een staat van pijnlijke stress verkeert en waar mensen hun leven in goedmoedigheid kunnen leven, wat voor elkaar overhebben en daardoor respect *verdienen*. In goedmoedigheid iets voor elkaar overhebben, niet in uniforme zin - want net als tolerantie is respect een kenmerk van de menselijke verhoudingen waarbij men het wezenlijk met elkaar oneens is, en toch elkaar het licht in de ogen gunt, elkaars verschillen respecteert.

Dan moet ook de rol van het leiderschap zelf nader worden bekeken. De kwaliteit van het leiderschap heeft geen relatie met het organisatieobject waarover wordt gepresideerd. Leiderschap kan meestal moeiteloos overgezet worden naar een criminele organisatie. De paus als leider van de maffia - er zijn historische verbanden met het Romeinse cliënteel systeem, maar dat is een onderwerp voor op andere bladzijden. En zo is het ook met het leiderschap in de moslimwereld. Leiderschap bevolkt door geschonden mensen die uit hun misère zijn geklommen geheel in overeenstemming met het Luciwher paradigma - dit kan worden waargenomen in vrijwel elke organisatie.

Dan ook, aangezien de misdadig religieus gestoorden -hoeveel pleonasmen kun je stapelen?- echt bestaan, is god daardoor een misdadiger omdat hij op hun manier aanbeden wordt door misdadigers? Op de een of andere manier lijkt Dawkins zich op te houden binnen zijn eigen kring van lijden -romantisch of niet-, terwijl hij stevig uithaalt naar de bewoners van het gekkenhuis. Laten we eens kijken of hij ook onafhankelijke, op zichzelf staande argumenten heeft zonder dat om het debat aan te wakkeren iets of iemand neergehaald moet worden.

Argumenteren door te kleineren

De pagina omslaand vroeg ik mij af wanneer Dawkins' boek nou eens zou losbranden - ik begon het tweede hoofdstuk "De God hypothese". Op de titelpagina een citaat van Ralph Waldo Emerson, "De religie van de ene tijd is het literair vermaak van de andere." Ik vroeg mij af wat de bedoeling van Dawkins geweest kon zijn dit citaat op te nemen, want het is op deze plaats nogal ambigu, het wijst op zijn minst twee verschillende richtingen tegelijk op. Is het de bedoeling de lezer er op te wijzen dat religie slechts een tijdelijke zaak is? Dat zijn kritiek niet slaat op God of

op godsdienst, maar op literatuur? Of dat alle literatuur fictie is? Want als religie dat is, dan moet literatuur dat zeker zijn. Realiseert Dawkins zich dat wanneer we alle religie overboord zetten, we in het volgende tijdvak geen literatuur meer hebben? Natuurlijk houden we allemaal van de verhalen uit de Griekse mythologie en we zijn waarschijnlijk ook allemaal geïnteresseerd de Noordse Edda te leren kennen die vertelt over Ragnarök, en misschien ook wel de Popol Vuh van de K'iche' Maya's. Naar alle waarschijnlijkheid heeft Dawkins met zijn citaat bedoeld, dat we op een goede dag allemaal glimlachen over de verhalen in de

Popol Vuh

Vedische Mahabharata of de Semitische heilige geschriften Tenach, Bijbel en Koran - ik zou het daarmee eens zijn en ik hoop dat ook. Want inderdaad, we glimlachen nu ook allemaal over de oude pantheons - Grieks of anderszins- hoewel deze voor de mensen van die tijd uiterst reëel waren.

Ik vroeg mij af wat precies de bedoeling van Dawkins geweest was een citaat van de vermaarde negentiende-eeuwse Amerikaan Ralph Waldo Emerson te gebruiken. Emerson was inderdaad geen aanhanger van een van de traditionele religies, maar dat betekent nog niet dat hij een bijna atheïst was zoals Dawkins er een is. "Filosofisch gezien is het heelal samengesteld uit de Natuur en de Ziel," is een ander welbekend citaat van Emerson en "Wat achter ons ligt en wat er voor ons ligt, zijn geringe aangelegenheden vergeleken met wat in ons ligt." Dit zijn niet de woorden van een bijna atheïst, maar die van een transcendentalist. Transcendentalisten zoals Ralph Waldo Emerson waren van mening dat de perfecte spiritualiteit het fysieke en het empirische overstijgt en alleen kan worden bereikt middels de intuïtie in het individu. Ik vraag me toch echt af wat er in Dawkins is gevaren Emersons citaat op zijn titelpagina te gebruiken, want ik betwijfel sterk of Emerson dat leuk had gevonden gezien het doel dat Dawkins wil nastreven.

Tegelijk met alles wat hij schrijft komen er steeds bergen vragen naar voren die Dawkins niet kan voorkomen. Het lezen van "God als misvatting" wordt daardoor een inspannende activiteit. Het opwellen van

vloedgolven van vragen vanwege zijn gepassioneerde manier van schrijven -daarom noemde ik hem een romanticus- brengt ook de indruk met zich mee dat de lezer in een bepaalde richting wordt gemanoeuvreerd, in de richting van een bepaalde conclusie, op een weinig solide basis - vandaar al die vragen. Ik hoor hem eigenlijk liever spreken - maar dan geeft hij weer de indruk dat hij zichzelf graag hoort spreken. Hiermee wil ik Dawkins niet diskwalificeren, maar wel een waarschuwingssignaal afgeven aan andere lezers - en een vriendelijk advies aan de heer Dawkins voor verbetering, als ik zo vrij mag zijn.

Weer een bladzijde omslaand komen we op de plek waar Dawkins daadwerkelijk een begin maakt. In iets meer dan één pagina wordt het duidelijk wat hij van plan is. Hij verklaart dat "elke creatieve intelligentie, met een voldoende complexiteit om iets te ontwerpen, alleen ontstaat als het eindproduct van een uitgebreid proces van geleidelijke evolutie." Dus is het onmogelijk, het boek nu parafaserend, dat er enige complexe en creatieve intelligentie bestond aan het begin van ons universum, laat staan dat die het ontstaan van het universum veroorzaakt kan hebben. Daardoor moet elke hypothese over het ontstaan van het bestaan die tevens God includeert als ongeldig worden beschouwd. Dawkins vergeet dat God almachtig is zelfs zodanig dat hij al creatief, intelligent en complex was voordat deze attributen bestonden - dat wil zeggen, als er een God is zoals Dawkins hem portretteert. Want wat als Dawkins op een absurde manier de plank mislaat en God niet meer is dan een student aan de Goddelijke Universiteit voor Adspirant Goden, terwijl wij en het universum zijn doctoraalthese vormen, inclusief het ontwerp voor een aantal specifieke natuurwetten die allen in dit universum van toepassing zijn. Het is niet een onmogelijk idee -en even geldig of ridicuul als Dawkins' beeld-, er van uit gaand dat parallelle universum bestaan. Dit alleen maar om aan te geven dat het punt van waaruit Dawkins vertrekt met zijn redeneringen een zekere willekeur in zich draagt, een vertrekpunt dat alleen geldig is wanneer er vantevoren van uit gegaan wordt dat de God van dit universum in geen enkele vorm bestaat - niet animistisch, noch binnen een polytheïstisch pantheon, noch als monotheïstische dictatoriale eenzaamheid. Dit is een oroboros redenering, een slang die in zijn eigen staart bijt in een rond zingende redenering. Want om tot de conclusie te kunnen komen dat God niet bestaat, moet men op zijn minst bereid zijn aan te nemen dat God niet bestaat. Dawkins heeft het leertraject van complexe creatieve intelligentie nog niet voldoende doorlopen om tot enige hypothese te kunnen komen aangaande God, noch heeft iemand anders dat. We lopen allemaal rond in het donker van de grot op zoek naar de uitgang, struikelend tegen elkaar aan lopend.

Hoewel Dawkins natuurlijk het volste recht heeft een bijna atheïst te zijn -hij heeft van niemand toestemming nodig en niemand zou over hem of over wie dan ook moeten oordelen-, veroorzaakt hij ook de glimlach van morgen en wie weet een stukje literatuur van morgen. Immers, hier zitten we dan aan het einde van een arm van de Melkweg op een klein korreltje genaamd aarde, rondtollend rond een middelgrote ster genaamd zon, een van de tweehonderd miljard sterren in ons melkwegstelsel, met honderden miljarden andere melkwegstelsels om ons heen en -wie weet- andere universums voorbij de waarnemingshorizon. Is het niet een beetje te vroeg om iets voor wat betreft ons hoekje te concluderen en dat ook van toepassing te verklaren op al het andere? Niet eens zo heel lang geleden werden zwarte gaten ontdekt, een plaats waar de natuurwetten niet meer van toepassing lijken te zijn of op zijn minst vervormd geldig zijn. Zelfs Steven Hawking werd uitgelachen door zijn collega's toen hij verklaarde dat zwarte gaten warmte uitstralen - er kon immers niets uit zwarte gaten komen, zo was het credo.

Nogmaals, we struikelen allemaal in het donker over onze eigen voeten, we zwaaien met onze handen voor ons uit om de realiteit te vinden en te hypothetiseren over wat we waarnemen, een mentaal beeld opbouwend van wat ons voor handen komt. Dat betekent niet dat elke hypothese valide kan zijn. Alleen die hypothesen die de ervaringen van anderen niet uitsluiten kunnen mogelijk geldig en waar zijn. We bevinden ons allemaal niet alleen op een individuele leerweg, we hebben ook een gemeenschappelijk doel. Desondanks is het begrijpelijk dat Dawkins argumenten tegen God verzamelt, hoewel het mijn stellige indruk is dat hij eigenlijk bezig is dit te doen tegen voormalige hypothesen over God, niet God zelf. Niet omdat het God-hypothesen zijn, maar vanwege de manier waarop God wordt gebruikt om te bepraten en te bekeren, in te kapselen en monddood te maken, het verminken en vermoorden van hen die dwarsliggen. God, niet als religieus begrip, maar als instrument van repressieve politiek, het beheersen van de menigte, alleen als middel losgelaten toen de overheid er achter kwam hoe efficiënter en verfijnder het innen van belastingen kon worden georganiseerd.

Of de manier waarop Dawkins werkt wetenschappelijk is, heb ik niet uitputtend bestudeerd. Ik heb menig werk gelezen waarin de wetenschappelijke methode werd toegepast. Dat wil zeggen categoriseren, ontrafelen, controleren op verloren gegane of ontbrekende onderdelen, analyseren en meten, besluiten over de onderdelen, weer in elkaar zetten, concluderen over het geheel en het maken van een verwachting of een voorspelling. Dit alles gebaseerd op een idee, een

visie op de werkelijkheid verwoord in een hypothese die vervolgens geverifieerd dan wel gefalsificeerd wordt. Zoiets. Ik hou me niet meer zo bezig met wetenschap en trouwens, de wetenschap zou iets anders moeten zijn dan kwantificeren. De wetenschap heeft ons ver gebracht, maar om te voorkomen dat er in de nabije toekomst naar ons wordt geglimlacht, dient ook de wetenschap te evolueren, zich te vernieuwen. Waarin, dat is voor op andere pagina's in dit boek. Hoe dan ook, Dawkins werkt zo methodisch als kan worden verwacht, ontrafelend wat in het verleden als religie werd gezien, categoriserend wat hij daarin tegenkomt.

Dawkins bespreekt de hoogtepunten in de ontwikkeling van religie met een keuze aan actiepunten die toereikend zijn om zijn eigen punten te illustreren, maar die nauwelijks een compleet overzicht vormen van wat besproken had kunnen worden - dat doet er op zich niet zo toe. Op sommige punten is hij messcherp in zijn beschrijvingen en erg geestig. Andere onderwerpen behandelt hij slechts oppervlakkig, terwijl hij de conclusies die hij uit de ongelijkwaardigheden trekt toch als equivalent presenteert. Bijvoorbeeld. Het is onacceptabel dat het Dawkins ontgaat dat in de keten animisme, polytheïsme, monotheïsme een voorwetenschappelijke ontwikkeling in het menselijk denken kan worden herkend. Van het concrete naar het meer abstracte. Zoals de Arische stammen op de Euraziatische vlakten goden hadden voor elk natuurverschijnsel, terwijl duizenden jaren later, tegen het begin van onze huidige tijdrekening, vanuit deze zelfde mensen de Veda's voortkwamen met Brahma als oppergod en daarna zelfs het onpersoonlijke meer abstracte brahman. Dawkins mist dit aspect volkomen en dat vergroot niet de kwaliteit van zijn analyse en het vertrouwen in de geloofwaardigheid van de tekst. Maar dan ook, zijn beschrijving van Abraham en de ontwikkeling van de monotheïsmen Jodendom. Christendom en Islam slaat de spijker op zijn kop, erg snedig, welhaast baldadig.

Alles overziend, wanneer Dawkins schrijft over religie doelt hij met het woord God in feite op drie verschillende manifestaties. Soms lijkt het woord God inderdaad te refereren aan God, maar vaker aan religie en nog het vaakst aan religieuzen. Op zijn pagina's is het een continue kluwen van begrippen. Om er een paar te noemen. Toen in het Verenigd Koninkrijk bleek dat de Hindoe God niet binnen de wettelijke omschrijving van monotheïsme viel, was dat een probleem voor wetgevers en religieuzen. Dit probleem kan echt niet gezien worden als een inherente fout van het monotheïsme of als de schuld van God, zoals Dawkins de lezer wil doen geloven. Een ander voorbeeld. Het probleem dat gaat over de drie-eenheid -vader, zoon en heilige geest en toch één

monotheïstische god- is een probleem dat gecreëerd is door theologen en is niet een ingebouwde zwakte van religie als zodanig of van God, zoals Dawkins lijkt te concluderen. Een derde voorbeeld. De teloorgang van religie zoals die zich in de Verenigde Staten manifesteert, waar miljoenen worden binnen gehaald via religieuze televisiekanalen, is niet het gevolg van een typerend kenmerk van religie of van God, terwijl Dawkins dat wel suggereert. In schril contrast met deze waarneming staat in dit verband een andere opmerking van Dawkins verderop in het hoofdstuk. Hij maakt daar de rake observatie en maakt de ondubbelzinnige opmerking dat religie in Amerika is overgeleverd geraakt aan de genade van het vrije ondernemerschap, religie is zaken doen -ik noem dat Amererelgie-. Hoewel Dawkins nauwelijks of geen gegevens over God voorlegt, maar daarentegen wel over de religieuzen, is het vreemd dat hij het eerste onderdeel van zijn hoofdstuk "De God hypothese" afsluit met zijn uitspraak dat hij niet een bepaalde versie van God, maar alle goden en "van alles en nog wat bovennatuurlijks, waar en wanneer zij zijn of zullen worden uitgevonden" wil aanvallen. In het licht van wat ik hiervoor heb geschreven is er geen andere conclusie mogelijk dan dat we in Dawkins een beschadigd mens kunnen herkennen. Overduidelijk heeft iemand hem onherstelbaar beschadigd of is hij serieus beschadigd door iets dat hij niet kon ontwijken - vandaar zijn belofte om aan te vallen. Hij slaat om zich heen -of belooft dit te doen- als een rabiante religieuze, niet veel anders dan de misdadig religieus gestoorden die eerder hier werden genoemd. Dawkins lijdt, maar lijden wij niet allen? Tot op zekere hoogte in ieder geval.

Het onderdeel van het hoofdstuk "De God hypothese" over agnosticisme is interessant, want het belooft een methodische aanpak met een categorisering van het volgen van een credo, een zeven punten discretionaire schaal van religiositeit. Dawkins onderscheidt:

1. Sterke theïst. 100 procent kans op God. In de woorden van C. G. Jung, 'Ik geloof niet, *ik weet*.'
2. Zeer hoge waarschijnlijkheid maar net geen 100 procent. *De facto* theïst. 'Ik kan niet met zekerheid weten, maar ik geloof sterk in God en leef mijn leven in de veronderstelling dat hij er is.'
3. Meer dan 50 procent, maar niet erg hoog. Technisch agnost, maar leunend naar theïsme. 'Ik ben erg onzeker, maar ik ben geneigd te geloven in God.'

4. Precies 50 procent. Volledig onpartijdig agnost. 'Gods bestaan of niet-bestaan zijn exact even waarschijnlijk.'

5. Lager dan 50 procent, maar niet erg laag. Technisch agnost, maar met een hang naar het atheïsme. 'Ik weet niet of God bestaat, maar ik ben geneigd om sceptisch te zijn.'

6. Zeer lage waarschijnlijkheid, maar net geen nul. *De facto* atheïst. 'Ik kan het niet met zekerheid weten, maar ik denk dat het bestaan van God zeer onwaarschijnlijk is en ik leef mijn leven op de veronderstelling dat hij er niet is.'

7. Sterke atheïst. Ik weet dat er geen God is, met dezelfde overtuiging als Jung "weet" dat er een is.'

Hoewel hij de onderliggende statistische gegevens niet met de lezer deelt, vraagt Dawkins te geloven dat categorie zeven vrijwel leeg is, omdat de meeste mensen liever in categorie zes zitten, neigend naar categorie zeven. Dawkins beweert dat hij zelf zo'n persoon is. In tegenstelling daarmee is de eerste categorie juist zeer goed bevolkt met "vele toegewijde inwoners". Hij mist ofwel de kennis en vaardigheid om statistische gegevens naar behoren te interpreteren of er zijn helemaal geen gegevens en heeft Dawkins zijn indeling gemaakt op basis van persoonlijke observatie en ervaring. Dat het laatste waarschijnlijk het geval is, wordt niet alleen aannemelijk door het ontbreken van de gegevens, maar ook door de ten onrechte gemaakte incorrecte indeling van in ieder geval de eerste categorie.

Jung verklaarde, zoals geciteerd, dat hij niet gelooft, maar dat *hij weet*. Blijkbaar valt deze opvallende opmerking als parels voor de zwijnen voor Dawkins. Hij neemt Jungs woorden niet serieus gegeven het commentaar dat "Jung eveneens geloofde dat bepaalde boeken in zijn boekenkast met een luide knal spontaan tot explosie kwamen," waarmee hij min of meer impliciet zegt dat Jung een goedgelovige dwaas was⁴⁾. Dawkins kleineert Jungs nogal belangrijke opmerking. Door er een grapje van te maken en er zo achteloos mee om te gaan verkwanselt Dawkins zijn mogelijkheden -misschien wil hij dat wel- om een onderverdeling te maken in zijn eerste categorie. Hoewel duidelijk niet binnen het domein van zijn voorstellingsvermogen voor mogelijke hypothesen, zijn er wel degelijk mensen die geen wetenschappelijk bewijs -meer- nodig hebben voor het bestaan van God, omdat zij eerste hands bewijs daarvoor hebben. Deze mensen geloven niet meer, *zij weten* - hoe ongelooflijk dat ook moge klinken in de oren van een bijna atheïst.

In deze groep bevind ik me en eens in de zoveel tijd wordt me gevraagd over dit empirisch bewijs te spreken. Hoewel dit bewijs niet overdraagbaar is, zoals met wetenschappelijk bewijs, staat tegelijkertijd dit boek er vol mee - en van niemand wordt verlangd het te geloven. Het bewijs is persoonlijk en wordt alleen gevonden door de lange innerlijke zoektocht te maken - terwijl geen enkele zoektocht pas echt is afgelopen tot aan het moment van vertrek. Dawkins vergist zich door mensen met een zeer sterk geloof en mensen met een innerlijk weten in dezelfde categorie onder te brengen. Hij komt daartoe zoals het voor stedelingen mogelijk is geen verschil te zien tussen een roos en een pioenroos, of zoals in een welbekend gezegde in een stad die ik goed ken, dat spreekt over maar twee gekende soorten vogels, sijsies en drijsijsies -vogels die vliegen en vogels die zwemmen-. Daar komt nog bij dat mensen die innerlijk weten meestal gekrenkt worden omdat zij het hebben van een religieuze ervaring verwarren met een lichamelijke chemische reactie, de god-drug geproduceerd door de hersenen. Laat me eens terug grappen. Deze opmerking wordt steevast gemaakt door mensen die de ervaring van het innerlijk weten niet kennen. Mist hun lichaam het vermogen een essentiële lichaamseigen stof aan te maken? Wat daarnaast echt het verschil maakt tussen zij die sterk geloven van hen met een innerlijk weten, is dat de eersten er naar tenderen hun boodschap te verspreiden door te bepraten en bekeren, terwijl de als tweede genoemden daar niets mee uitstaande willen hebben. Een opdeling van de eerste categorie is dan ook nodig. Het innerlijk weten, de innerlijk gevonden liefde leidt altijd naar de erkenning van alle variëteiten van mensen, want voor mensen die innerlijk weten zijn alle mensen gelijk - er zijn geen wezenlijke verschillen. Het maakt daarbij niet uit in welk stadium iemand is van de reis op het innerlijke pad, of in welke categorie van Dawkins je ingedeeld wilt zijn. Iedereen maakt uiteindelijk de innerlijke reis, waar zowel tegenstribbelen -zoals in he geval van Dawkins- en begrijpend leren een onderdeel van kunnen vormen.

Het hoofdstuk "De God hypothese" wekt niet de indruk van veldbreed onderzoek noch geeft het de zekerheid dat alle bronnen zorgvuldig bestudeerd zijn. De verzameling van analyses en gekozen standpunten, wekken zelfs de indruk van toevallig selectie. De keuze die is gemaakt uit het beschikbare materiaal is willekeurig. Dit heeft tot gevolg dat men plezierig kan lezen in dit boek wanneer men een schuilplaats zoekt onder medeatheïsten, beschermd tegen de religieuze idioten die de wereld nog steeds als heersende meerderheid bevolken - de om aandacht schreeuwende meerderheid, de gevaarlijke en wraakzuchtige meerderheid, de begoochelde en begoochelende meerderheid, en zo

verder, die ook de meerderheid van de problemen in deze wereld veroorzaakt. De discretionaire methode gekozen om het materiaal aan te pakken maakt het boek tot prachtige leesvoer voor de leden van parochie de heer Dawkins, of degenen die op het punt staan om toe te treden tot zijn gezindte. De willekeurige en arbitraire keuzes uit ontwikkelingen uit het verleden -ik wil niet zo ver gaan om het historisch materiaal te noemen- zijn echter ontoereikend om enige veelbelovende hypothese over God en evenmin over religie te ondersteunen. En wat meer is, wanneer hij er in geslaagd zou zijn voldoende gegevens te hebben verzameld, zouden de vindplaatsen en de gegevens alleen een hypothese hebben opgeleverd over de god van het huidig universum, de god van het fysieke bestaan - niets over de teweegbrengende kracht achter alles. Misschien is het daarom dat Dawkins de noodzaak voelt om aan te vallen, want Luciwher kan dat soort gevoelens aanwakkeren.

Hoe prijzenswaardig het ook is om -te helpen- de ogen te openen van degenen die vastzitten in traditie of die de weg niet kunnen vinden in het uiten van hun verlangen het juk van de religie te ontvluchten, voor hen is het niet raadzaam een nieuwe traditie aan te hangen -atheïsme- of te vluchten in de volgende religie -de vervangingsreligie die pseudowetenschap heet-. Het onderscheidende kenmerk van de nieuw gewonnen vrijheid is nu juist de afwezigheid van een leider en een geloofsbelijdenis. Dawkins en zijn boek vertegenwoordigen in mijn visie nieuw leiderschap en het nieuwe geloof. Hij vestigt of bevestigt een nieuwe traditie en voor je het weet, zul je perfect weten hoe goed een elektrische auto rijdt, zonder dat je het je bewust bent dat het voertuig blijft vervuilen via de elektriciteitscentrale. Gebruik daarom het boek van Dawkins als een kruk waarop je kunt leunen terwijl je onder het juk vandaan komt, of als breekwijzer om de deur naar de frisse buitenlucht te forceren, maar gooi het dan snel weg -want je hebt de vrijheid al bereikt- en begin met voor jezelf te denken. Laat je niet in met iets nieuws dat niet van jou is - dat kan alleen maar contraproductief werken. Naar mijn evaluatie is Dawkins' "God hypothese" niet opgesteld om zorgvuldig te worden onderbouwd, maar alleen -en opnieuw zeer romantisch- om een bepaald gevoel op te wekken, haat. Om een geestesgesteldheid mogelijk te maken die de lezer in staat stelt een traditioneel religieuze opvoeding en omgeving te weerstaan, maar met instrumenten die niets tot een goed einde kunnen brengen, die je van kwaad tot erger zullen leiden. Geef niet toe aan haat.

De God die door Dawkins wordt aangevallen is in feite Luciwher, de god van het fysieke universum. Het paradoxale gevolg van deze aanval is dat Dawkins hierdoor mensen weerhoudt voor zichzelf te denken en hen

weerhoudt de innerlijke weg op te gaan, daarmee een doel van Luciwher bevorderend. Het is dan ook niet heel verrassend dat de manier waarop Dawkins zijn tegenstrevers beschimpt en kleineert om hen in diskrediet te brengen, uiteindelijk op hemzelf terugslaat.

Mijn goede God

Ondermijning is het eerste woord dat al lezend in "Argumenten voor het bestaan van God" naar boven komt, eerder dan het woord weerleggen dat ik hier liever had willen gebruiken. Er worden namelijk geen argumenten pro en contra overlegd, maar -opnieuw, het kunstje verschaalt een beetje- de argumenten van hen die geloven worden geridiculiseerd. De bewijzen die Thomas van Aquino aandroeg kunnen inderdaad net zo makkelijk weerlegd worden als de argumenten die Ptolemeus naar voren bracht. Het is een beetje bezijden de waarheid impliciet te beweren dat de het wetenschappelijk denken begon met Kopernik, Kepler of Newton. Zij allen bouwden voortvarend op eonen van denken, hoewel er inderdaad geen Newtoniaans equivalent bestaat binnen het religieus denken. De tekst in het boek is zeer eenzijdig partijdig, daarentegen komen aangevoerde bewijzen voor het bestaan van God -toegegeven- nooit uit boven de kleuterklasniveau, welke verfijnde frasering of verheven terminologie ook wordt gebruikt -misleidende sofismen, merkwaardige citaten op een zonderlinge web site. Geen valide argumenten voor het bestaan van God. Terwijl Thomas van Aquino en St. Anselmus geen enkel bewijs kunnen aanvoeren dat in wetenschappelijke zin de toets kan doorstaan, kan het schoonheidargument dat evenmin. De schoonheid van Mozarts composities of Oum Kalsoums zangkunst zijn helaas geen bewijs voor het bestaan van God, hoewel schoonheid er beslist in betrokken is. Naast het inzicht in het bestaan dat licht verschaffen kan, de warmte die de schoonheid definieert en waardoor de creatie -niet die van de creationisten- uniek is, is de liefde ook een betrokken component, het tolereren van alles, het respect voor iedereen en de juistheid ervan, want er is geen andere weg - triest genoeg is de liefde hier niet. Het bewijs voor het bestaan van God vanuit een meer persoonlijke ervaring -het boek en daardoor deze bespreking zijn nu al snel saai aan het worden- wordt door Dawkins meedogenloos neergesabeld. "Je zegt

Thomas van Aquino

dat je God rechtstreeks hebt ervaren? (...) De Yorkshire Ripper, hoorde duidelijk de stem van Jezus hem te vertellen vrouwen te vermoorden, en hij werd voor het leven opgesloten. George W. Bush zegt dat God hem zei Irak binnen te vallen (jammer alleen dat God hem geen genadige openbaring verschafte dat er geen wapens voor massavernietiging waren). Individuen in gestichten denken dat ze Napoleon zijn of Charlie Chaplin, of dat de hele wereld tegen hen samenspannt, of dat ze hun gedachten kunnen uitzenden in andermans hoofd. We geven maar aan hen toe, maar nemen hun intern geopenbaard geloof niet serieus, voornamelijk omdat ze deze conditie niet met zo heel veel mensen delen. Religieuze ervaringen zijn alleen daarin verschillend, dat de mensen die dit beweren talrijk zijn." Dit is het niveau, de kwaliteit van Dawkins' tegenargumenten in de gedachtewisselingen over het belang van persoonlijke ervaringen - mijn goede God. Waaraan hij toevoegt dat de meeste Godservaringen een zinsbegoocheling zijn, hallucinaties door middel van simulatiesoftware in de geest. Als er geen vooroordelen of kwaadaardigheden in zijn woorden aanwezig zijn, dan kan het alleen nog om dwaasheid gaan - als van een kind dat graag meepraat in een volwassen conversatie. We zagen al dat Jungs verklaring dat "*hij weet*" voor Dawkins geen aanleiding was een extra categorie te ontwerpen naast de sterke theïsten, de gelovigen. Nu is het duidelijk geworden waarom dat is. Dawkins kan zich geen kennis voorstellen anders dan wat begrepen kan worden vanuit het kader van het atheïsme. Met veel omhaal van woorden zegt hij feitelijk niets meer en niets minder dan dat iedereen die geen atheïst is gek is, of het slachtoffer van zinsbegoocheling - mijn goede God. Kan het zo zijn dat als dit waar is, dat een godsbeleving het resultaat is van een bepaalde chemische reactie in de hersenen, dat Dawkins' gebrek aan dit soort ervaringen of zijn ontkenning dat dit soort ervaringen echt kunnen zijn, het gevolg is van een tekortkoming in zijn natuurlijke hersenactiviteit om deze drug te maken? Is het probleem dat Dawkins met religie heeft medisch geïnduceerd?

Dawkins vergeet of heeft nooit begrepen dat een middel om bij het doel te geraken niet het doel zelf representeert. Men studeert niet om een zoöloog te worden, men wordt een zoöloog om de behoefte te vervullen een eigen talent vorm te geven. Men heeft geen hersenchemicaliën om te hallucineren, men heeft ervaringen om het bestaan van God te contempleren. Evolutie is de methode waardoor alles is gecreëerd, terwijl de creatie geen doel is maar een middel van expressie van . . . laten we het nog maar even God noemen. Hoewel, probeer hier dan wel uit elkaar te houden wat het traditionele beeld van God is en wat hier met God bedoeld wordt - hoewel ik niet zover wil gaan te abstraheren van het

begrip God, omdat dat abstraheren zou zijn van iets waar we in het algemeen gesproken helemaal niets concreets van begrijpen, een nutteloze bezigheid derhalve.

Het lezen en bespreken van "God als misvatting" voelt aan alsof je vanuit een multidimensionaal bestaan Platland ingetrokken wordt. Alsof wanneer je gewend bent een film in 3D te bekijken, je plotseling gedwongen bent voortaan alles in 2D te zien. Het lezen van het boek voelt aan alsof je tussen twee gigantische beweegbare muren platgedrukt dreigt te worden, of alsof wanneer je in een auto vrijwel zeker in de pletter dreigt te vallen je de kansen op ontsnappen inschat. De visie en veldbreedte van Dawkins zijn verengd op een manier die ik niet had verwacht. Ik had daadwerkelijk een -misschien gepopulariseerde- academische evaluatie verwacht van alle feiten en standpunten, niet noodzakelijkerwijs zonder dat Dawkins zijn voorkeur voor atheïsme tentoonspreidde. Ik had gehoopt op eerlijkheid, terwijl ik kwezelarij ontmoette, niet ongelijk aan de kwezelarij die ik van de misdadig religieus gestoorden niet wil horen. Ik weet niet of ik bereid ben om mezelf verder te martelen door door te gaan met lezen, vooral omdat het al lang duidelijk is wat Dawkins wil zeggen.

De vloek van Urbanus

Het laatste hoofdstuk van deze bespreking is gewijd aan het begrip waarmee Dawkins bij het grote publiek waarschijnlijk het meest bekend is geworden, het begrip de "God van de gaten". Maar eerst een kort historisch overzicht van het gebruik van dit begrip. Theologen en religiewetenschappers gebruikten het begrip "God van de gaten" als argument zeker al in de dertiende eeuw. Voor Thomas van Aquino en Isaac Newton was het een bekend begrip. De Schotse evangeliseerder Henry Drummond gebruikte het begrip eind negentiende eeuw in zijn boek "The Ascent of Man." "Evolutie werd als in een onscherpe afbeelding aan de moderne wereld gegeven, werd door die wereld voor het eerst gezien als een onscherp afbeelding en geeft tot op dit moment nog steeds een onscherp beeld van de werkelijkheid. De algemene basis van de evolutietheorie is nooit opnieuw bekeken sinds de tijd van Darwin," schreef Drummond, waarmee hij Darwin overigens niet wilde tegenspreken, maar de in zijn ogen beperkte toepasbaarheid van evolutionisme wilde laten zien - dan wel de beperkte reikwijdte van deze kennis. Dietrich Bonhöffer, een Duitse geestelijke, paste het begrip "God van de gaten" vijftig jaar na Drummond toe toen hij, gevangene in een

Duits concentratiekamp, een aantal van zijn geschriften produceerde. Beide geestelijken gebruikten het begrip om lucht te geven aan hun opvatting dat God niet als stoplap gebruikt dient te worden. "We moeten God zien te vinden in wat we weten, niet in wat we niet weten," schreef Bonhöffer. Richard Bube, een Amerikaans wetenschapper, schreef in 1978 dat Darwins "De Oorsprong der Soorten" in feite de doodsklok had doen luiden voor de "God van de Gaten". Dat Gods deel, zo schreef Bube verder, inderdaad was gekrompen, maar dat daarnaast de God die de werking van de natuur verklaart niet dezelfde is als de God van de Bijbel. Dat hoe meer we over de wetten van de natuur weten, dit niet inhoudt dat Gods rol daardoor verschrompelt. Waarbij in acht moet worden genomen dat Bube dit schreef als overtuigd aanhanger van theïstische evolutie - God die creëert met de evolutie als gereedschap.

Van Dawkins kunnen we zeker een andere invalshoek verwachten dan van deze heren - in dit debat komt geen enkele vrouw voor. Ze waren allen gelovigen, terwijl Dawkins helemaal niets zegt te geloven - niets religieus in ieder geval. Hij is een excluderend denker in plaats van een inkluderend denker zoals de eerder genoemde reliwetenschappers. Men zou staande kunnen houden dat Bonhöffer duidelijk een inkluderend denker is, omdat voor hem het begrijpen van natuurkundige wetten door de mens de betrokkenheid van God niet uitsloot. De excluderende benaderingswijze van hetzelfde laat zien dat Gods rol is uitgespeeld op het moment dat de mens een aspect van de natuur begrijpt. Bijvoorbeeld, waren ooit de zon en de maan aan de hemel geplaatst door de goden, of het waren zelf goden, door ze te begrijpen voor wat ze zijn, hemellichamen geregeerd door de zwaartekracht, wordt de rol van God proportioneel verminderd. Beide typen, de inkluderende en de excluderende denker, hebben het bij het verkeerde eind. Zowel enerzijds de theïsten en de deïsten als anderzijds de atheïsten houden vast aan een geloofssysteem - atheïsme is net zo goed een geloofssysteem. Elk op hun eigen manier proberen ze niet te worden getroffen door vloek Urbanus.

Theïsten en deïsten houden vast aan hun overtuigingen, terwijl ze ook naarstig bezig zijn de moderne ontwikkelingen in hun systeem in te passen. Paus Urbanus VIII was nogal gecharmeerd van het recent geïntroduceerde heliocentrische model, totdat Galileï deze nieuwe theorie ging gebruiken om de autoriteit van het pausdom en die van de Katholieke kerk in twijfel te trekken. Galileï werd toen 'verzocht' zijn theorie in te trekken - hetgeen hij deed, terwijl hij voor de rest van zijn leven toch huisarrest kreeg. Pas in 1992 erkende het Vaticaan dat Galileï het bij het juiste eind had gehad - 350 jaar na dato en pas na tien jaar interne deliberaties. In de tijd van Urbanus was de kerk machtig, terwijl

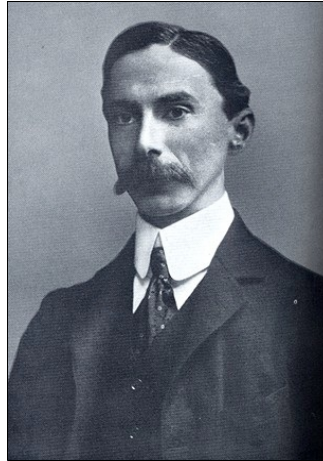
in de loop van de tijd de stemming onder geleerden en het grote publiek zich tegen deze instelling keerde - religie kreeg de genadeklap na de deportatie van en de massamoord op miljoenen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Door de ontwikkelingen op wetenschappelijk gebied had de geïnstitutionaliseerde religie geen ruimte zich nogmaals een fout als die van Urbanus te veroorloven en vrijwel alle richtingen kozen ervoor de deuren te openen voor nieuw binnen hun systeem in te passen moderne wetenschappelijke ontwikkelingen. Dat leidde tot een diversiteit aan religieus-wetenschappelijke standpunten: Rooms-katholiek, Presbyteriaans, Anglicaans, Methodistisch, Baptistisch, Lutheraans, Apostolisch, Amereligijsch⁵⁾ en wat is er allemaal nog meer. Terwijl de ene richting een nieuwe wetenschappelijke verklaring accepteerde, verwierp een andere die. Binnen de Amereligijsch wordt Darwins evolutionisme nog steeds niet volledig geaccepteerd, zelfs aangevochten. In zijn algemeenheid echter zijn ze allemaal druk doende de vergissing van Urbanus te vermijden. De geest was echter al uit de fles, het geloofssysteem verkrumelde en viel in vele verschillende delen uiteen of zal dat gaan doen, daarmee het individu in staat stellend voor zichzelf na te gaan denken - idealiter dan, want de vervangingsreligie van het consumentisme is altijd dreigend aanwezig. Religie is op deze manier verwaterd en zal dat steeds meer worden door moderne ethische inzichten en wetenschappelijk ontdekkingen. De aanhangers van religie hopen er op dat de moderne toevoegingen hun geloof zal revitaliseren, maar dat kan alleen op die wijze werken wanneer er wordt toegevoegd aan iets dat waarheidsgehalte heeft. In het geval van religie revitaliseert het moderne het oude niet, het vergiftigt het. Het bewijs dat religie zoals wij die kennen niets voorstelt - tja, iets om in de toekomst over te glimlachen, mogelijkwerijs.

Atheïsten grepen het verwateringsargument met beide handen aan en verdraaiden verwatering in vergissing, het misvattingargument, om hun vaste overtuiging dat er geen God is kracht bij te zetten. Aangezien atheïsten niet het wetenschappelijk bewijs kunnen leveren dat God niet bestaat is atheïsme derhalve een overtuiging, voor sommigen zelfs een geloof, een religie. Het verwateringsargument zegt, zoals we hebben gezien, dat elke religie die niet waarachtig is zijn levensfasen zal doorlopen om uiteindelijk te verdwijnen, als een zandkasteel dat aan de eb-lijn is gebouwd. Het misvatting- of vergissingsargument zegt grofweg hetzelfde, met dat verschil dat niet alleen de religie verdwijnt, maar ook het godsbeeld. Om de overtuiging te kunnen aanhangen dat religie verwaterd met elk modern inzicht dat wordt geïncorporeerd, moet men natuurlijk wel eerst kunnen accepteren dat God bestaat - hetgeen net een stapje te ver is voor atheïsten. Daarom oormerken atheïsten zoals

Dawkins religie als een hoop nonsens en God niet minder, daarmee niet-atheïsten er van beschuldigend dat zij zich schromelijk vergissen.

"We willen op onze eigen benen kunnen staan en de wereld open en eerlijk kunnen aankijken - zijn goede feiten, de slechte feiten, de schoonheid en de lelijkheid; de wereld zien zoals hij is en er niet bang voor zijn. De wereld veroveren door het intellect en niet slechts door ons slaafs te onderwerpen aan de terreur die er uit voortkomt. De voorstelling die wij van een God hebben, is een concept afgeleid vanuit het oude oosterse despotisme. Het is een opvatting de vrije mens zeer onwaardig."

Dit citaat is afkomstig uit de laatste alinea van een lezing die Bertrand Russel in 1927 hield, getiteld "Waarom ik geen Christen ben."⁶⁾ De inhoud en de reikwijdte van zijn bemerkingsen onderstrepen zo niet bewijzen dat in het westen de Christelijke religie zijn invloed aan het verliezen was, zijn greep op de mens. De Christelijke religie raakte steeds verder verwaterd en omgekeerd evenredig daaraan raakte de mensen steeds meer *ontdwaald*, hun misvattingen inziend. Met Dawkins in zijn spoor vond Bertrand Russel het echter ook opportuun te verklaren dat hij een atheïst was. Zowel Bertrand Russel als Dawkins maken

Bertrand Russel in 1907

dezelfde vergissing. Terwijl het volkomen begrijpelijk is de vrijheid te willen -her-winnen op de monotheïstische despoot die in de Semitische geschriften vorm heeft gekregen, in stand gehouden door de hoogwaardigheidsbekleders van de tempel, de kerk en de moskee, is het onbegrijpelijk waarom de onafhankelijkheidsstrijd niet alleen van toepassing werd verklaard op religie, maar ook op God. Inderdaad, de Semitische God of het "concept afgeleid vanuit het oude oosterse despotisme" zoals Russel fijntjes opmerkt, want dat ligt voor de hand, omdat het om het verwerpen van het Christelijk geloof ging. Maar waarom de idee van God als zodanig? Zowel Bertrand Russel als Dawkins maken dezelfde vergissing door niet alleen de wraakzuchtige woestijn-god van zich af te werpen, maar ook het uitgangspunt van het bestaan van een God te verwerpen. Door dit te doen lijken zij nog het meest op een versmaad persoon, gekwetst door een liefdesrelatie die verkeerd is afgelopen, vluchtend in een nieuwe relatie die op deze manier geboren net zo rampzalig zal verlopen als de vorige. Ze vluchten in de goddeloze religie van het atheïsme. Hoewel, misschien niet geheel en al goddeloos,

want schreef de dichter niet "Ik ben een God in het diepst van mijn gedachten." Zo gezien heeft Bertrand Russell het ik-tijdperk⁷⁾ in het leven geroepen, of de condities waaronder dat kon ontstaan medeveroorzaakt. Het overtuigende onderdeel in de redenering van Bertrand Russell en van alle atheïsten, is de *Onafhankelijkheidsverklaring*, terwijl wat rest in hun redenering meer lijkt op wrok voor de dominante vader.

Dawkins begint hoofdstuk vier met Fred Hoyle's vliegtuig -Hoyle was een astronoom en theoretisch fysicus-. Hij had ook Hoyle's aapjes kunnen noemen. De vergelijking komt er op neer dat volgens Hoyle de kans dat een orkaan een vliegtuig creëert door over de onderdelen te blazen vrijwel nihil is. Of de kans dat aapjes met een typemachine een toneelstuk zullen schrijven als van Shakespeare meer dan verwaarloosbaar is, hoe lang je ze ook de tijd geeft. Voor Hoyle gold dit als bewijs dat het in de loop van de tijd vanuit het niets ontstaan van complexe organismen nul is en dat een vorm van ontwerpen hier werkzaam is. Dawkins redeneert dat op deze manier gezien, onwaarschijnlijkheid wordt misbegrepen als bewijs voor ontwerpen. Hier tegenover brengt hij naar voren dat in de visie van het Darwinisme de ontwikkeling van eenvoudig naar complex enorme hoeveelheden tijd vergt, tijd op een geologische schaal. Daaraan voeg ik toe dat met het afsterven of overleven van specifieke varianten de ontwikkeling van organismen een gestuurde ontwikkeling in een bepaalde richting lijken door te maken. Het is de mens die richting en regelmaat in die ontwikkeling ziet en een doel daarin herkent, wellicht zoals Hegel of Marx zagen dat de geschiedenis zich in een welomschreven richting ontwikkelt. Daarnaast, mensen zien verbanden ook als die er niet zijn. Men kan in de vegen op een bewasemde ruit de gelaatstreken van Bertrand Russell herkennen. Het is een functie van de hersenen een begrijpelijk geheel te creëren uit de ogenschijnlijk niet geordende omgeving waar wij ons in bevinden. Fred Hoyle en de creationisten zien ontwerp en zijn klaarblijkelijk beïnvloed door de horlogemaker van de Verlichting. Ik heb die vergelijking altijd gekoesterd, de horlogemaker die op zolder in de hemel met een loep voor het oog geklemd tussen wenkbrauw en koon bezig is met het ontwerpen van een verbazingwekkende nieuwe levensvorm, of met het in beweging houden van het universum door de een of andere toverspreuk. Maar ondanks het charmante beeld heb ik hier nooit de waarheid in ervaren, waarschijnlijk omdat dit beeld zo overduidelijk gecreëerd is door een mens - wensdenken. Anderzijds -om Dawkins een beetje te plagen- is het natuurlijk wel zo dat het vliegtuig een resultante is van evolutie, omdat de mens dat is en de mens maakte het vliegtuig. Hoe dan ook, niemand kan het feit negeren of ontkennen

dat in de creatie op welke manier dan ook van wat dan ook, inclusief leven, natuurkundige wetten werkzaam zijn. Het is volkomen acceptabel dat creationisten hier de hand van God in willen zien en het is volkomen acceptabel wanneer atheïsten die hand van God uitsluiten. Het is zo ongelooflijk zinloos elkaar op dat punt te bevechten, dat het lijkt alsof de vertegenwoordigers van deze twee stromingen niets beters te doen hebben - of misschien zijn allen zo onzeker over hun eigen standpunt dat ze proberen dat te verbergen door zich te overschreeuwen. Omdat geen van beide partijen menselijkerwijs gesproken er zeker van kan zijn dat het ingenomen standpunt waar is, komt de discussie niet uit boven het niveau van een meningsverschil op het schoolplein. Het is dezelfde discussie als die over het glas dat halfvol of halfleeg zou zijn - zinloos, want de objectief gemeten hoeveelheid vloeistof verandert niet afhankelijk van het gezichtspunt.

Het volgende gedeelte van het boek laat het gevecht zien tussen evolutionisten en creationisten en, niet echt verwonderlijk, in het boek van Dawkins winnen de evolutionisten. Men zou kunnen opmerken dat in dit gedeelte wel zeer ranzige obscure sekten en aangrenzende theorieën ten tonele worden gevoerd om door het scherpe zwaard van de rede te worden afgeslacht. Zelf doorsnee Christenen hebben gevoelens als over natte cake en harde kruimels bij het horen van de naam de Wachttorens - ze worden door weinigen serieus genomen. Degenen die wel serieus geïnteresseerd zijn in wat deze mensen hebben te zeggen, zijn waarschijnlijk beter af met een inderhaast gemaakte afspraak bij de psychotherapeut - zo is het algemeen oordeel. Dit gedeelte geeft geen enkele aanleiding iets te veranderen aan het waargenomen principe dat door te pogen het moderne te incorporeren in het oude, het oude niet gerevitaliseerd wordt, maar wordt vergiftigd tot de dood er op volgt. Uitstel van de gevolgen van de vloek van Urbanus is niet mogelijk, zomin als het mogelijk is jonger te worden. Anderzijds, evolutionisten zoals Dawkins doen er goed aan niet te zelfingenomen te zijn over hun theorie, want het is precies dat, een theorie. In de loop van de geschiedenis is het nog niet voorgekomen dat een theorie niet werd vervangen door een beter alternatief. In zijn boek schrijft Dawkins dat hij aanvoelt dat de evolutie theorie juist is en ik deel die inschatting met hem, want het is bijna alsof ik kan de lijnen kan invoelen, op een niet wetenschappelijke manier want ik ben geen paleontoloog, hoe de evolutie te werk gaat. De evolutietheorie kan echter niet het einde van een ontwikkeling zijn, aangezien we nog zo veel geschiedenis voor de boeg hebben. Maar voor het moment is dit het beste dat we hebben en de regressie van vergiftigde mensen kan met de overweldigende hoeveelheid bewijsmateriaal voor handen de evolutietheorie niet terugdraaien -

ondanks een aantal vragen die evolutionisten nog wel dienen te beantwoorden. Om er een paar te noemen. Het virus, de archaeo en de bacterium, deze drie levensvormen leven zo'n drie miljard jaar op aarde. Waarom drie levensvormen en niet zeven, of een? Grosso modo kruipt de evolutie voort, maar ongeveer twee miljard jaar geleden deed er zich een plotselinge verandering voor. Wat veroorzaakte het plotselinge karakter van de verandering? De eukaryote ziet het levenslicht, de complexe cel met een celkern. Archaeo en bacterium werken ineens samen en het virus doet daarin niet mee. De in de archaeo geïncorporeerde bacterium ontwikkelt zich tot een mitochondrion, de energiecentrale van de cel en vanaf dat moment is hun vermenigvuldiging overvloedig. Niet lang daarna, geologisch gesproken, laat de eukaryote het levenslicht zien aan schimmels, planten en dieren. Waar kwam al dit leven vandaan? Ontwikkelde aminozuren zich op aarde en wat kunnen we voor waar aannemen van de panspermietheorie? Antwoorden op deze vragen zouden de natuurwetten van de creatie, de natuurkundige wetten van de evolutie aanzienlijk versterken.

Het is zoals Dawkins zegt, wetenschappers hebben dit soort vragen nodig, die soms op een pijnlijke manier hun onwetendheid ten toon spreiden. Wetenschappers die een hiaat ontdekken in hun kennis over, wel - eigenlijk alles, halen hun motivatie uit de discrepanties tussen kennis en werkelijkheid. De mystici van de religies dekken gewoonlijk de gaten in hun inzicht in de werkelijkheid af met een beeld van God, zo het behang van hun wereld vervolledigend. Laten we niet vergeten dat het hier gaat om *hun* beeld van *hun* God. Hoewel inderdaad wel zo lijkt, is de uitleg van Dawkins, dat de aanhangers van de intelligent ontwerp theorie geen eigen bewijzen voortbrengen, maar teren op de gaten die de wetenschap achterlaat, een conclusie die wat overhaast getrokken lijkt. Wast niet andersom? Was het om te beginnen niet zo dat religieuzen alles wat er gebeurde en alles wat werd veroorzaakt toeschreven aan God? Dat het de wetenschappers waren die daarna kwamen die gaten schoten in dit perfecte plaatje en die gaten afdekten met reclamebord-grootte plakaten volgeschreven met formules? In zijn boek doet Dawkins het voorkomen dat sinds, in zijn visie, het rationalisme de overhand heeft, de mensheid bij de wetenschap in het krijt staat of er een dief van is wanneer aan die wetenschap geen respect wordt getoond. Mijn standpunt blijft onveranderd dat de gaten die ontstonden toen de wetenschap de dogma's verving er alleen gaten werden gemaakt in het icoon van de God der religies en in niets anders dan in het icoon, *het Luciwher paradigma* is hier van toepassing. Het zou werkelijk fantastisch zijn geweest als de vervanging van religie door de wetenschap had

betekend dat de mens was bevrijd, dat werden ze niet. Wat leek op een vergelding met de religieuzen bleek een verlamming van het zelf te zijn. In plaats van gaten schieten in de oude principes en die af te dekken met wetenschap, werd het atheïsme in het geweer gebracht om de woestijn god en zijn evenknieën te liquideren, waarmee tevens de weg naar het innerlijk werd afgesloten, *het Luciwher paradigma* is hier van toepassing. Ik ben geen pleitbezorger voor de creationisten, noch doe ik dat voor de rationalisten, want beiden hebben het bij het absoluut verkeerde eind. Tijdens het oude systeem kon men geen stap verzetten zonder de toestemming van de paus of de parochiepriester. Tijdens het nieuwe systeem kan een mens nog geen haar op zijn hoofd verleggen zonder dat daar een of ander diploma voor vereist is, op het gevaar af dat men niet serieus wordt genomen.

Het gebruik van de gaten door creationisten om evolutionisme in diskrediet te brengen vormt uiteindelijk het bewijs van hun incompetentie - de afwezigheid van het vermogen zich aan te passen aan nieuwe situaties, te evolueren als het ware. Religies werd gecreëerd op een bepaald punt in de geschiedenis en de hoogwaardigheidsbekleders richtten zich niet op verandering, maar op consolidatie en behoud van macht. Om die reden is iedere religie die ook een organisatie is ten dode opgeschreven, te eindigen op het tweede punt in de geschiedenis - religie is altijd eindig. Ware religie, bij gebrek aan een betere benaming, kent geen hoogwaardigheidsbekleders, geen regels, geen dogma's, geen ketterij. Ware religie is een reis naar en in het binnenste zelf, daar de waarheid -liefde- te vinden zonder enig bewijs -nodig te hebben- van het wetenschappelijke soort. Meer rationeel gezien kan men zo iets ook een psychologisch zelfonderzoek noemen, waar overigens nog steeds geen wetenschappelijk bewijs uit kan voortkomen, omdat psychologie geen wetenschap is. Betrek God bij zo'n innerlijke queeste of laat hem er buiten, dat maakt hem niets uit, zolang de uitkomst maar je eigen *Onafhankelijkheidsverklaring* is, zolang de waarheid die gevonden wordt van binnenuit komt en niet wordt beïnvloed laat staan wordt bepaald door krachten van buitenaf -of dat nu rationalisme is of religie-, *het Luciwher paradigma* is hier van toepassing. In de meeste gevallen is er een heel leven voor nodig om zover te komen. Maar het is wel zo dat iedereen de weg naar het innerlijk kan opslaan. Je hebt geen enkel diploma nodig om binnen te komen, alleen eerlijkheid, durf en een onbevooroordeelde houding - het kan jaren duren voor je er aan durft te beginnen.

Wat creationisten in feite bedoelen met 'onreduceerbaarheid van complexe fenomenen' is altijd een beetje duister gebleven voor mij. Dat

wanneer iets complex niet herleid kan worden tot eerdere simpeler stadia en dat daarom het ontstaan ervan niet anders dan aan de creatie door God kan worden toegeschreven - zoiets zal het betekenen. Beweren creationisten dan dat God niet in staat is iets eenvoudigs te creëren? Of zijn creationisten een ongeduldige soort, niet in staat de volgende evolutionaire ontdekking af te wachten? Of zijn creationisten niet in staat tot extrapoleren tussen twee ontdekkingen? Niet in staat tot het maken van goed onderlegde inschattingen? Hoe kunnen zij in hemelsnaam bestaan met de wens of zelfs de eis alleen te willen leven volgens vaste en onheroepbare dogma's? Dat is op geen manier begrijpelijk te maken. Het leven draait juist om experimenteren, hypothetiseren, niets voetstoots aannemen, de dingen zelf uitzoeken. Jezus was een Jood die brak met zijn tradities. Of beweren Christenen dat Jezus al wist dat hij een Christen was? Niet alleen het Christendom is tot de nok toe gevuld met dogmatisch verstijfde mensen die een uitspraak ex cathedra nodig hebben om te weten hoe te leven. Elke religie is vergeven van de mensen die het niet aandurven zelf na te denken, die bang zijn door God te worden gestraft wanneer ze afwijken van wat het boek zegt. Wat een karma!

Het probleem met de gaten zal nu duidelijk zijn. Er is een bepaald volume vragen. Deze vragen worden aan de mens voorgelegd, of de mens ziet zich voor deze vragen geplaatst. Het is onbekend hoe groot dit volume is of zelfs of het volume onveranderlijk is, of er steeds weer vragen bijkomen. Een van de oorzaken van het toevoegen van vragen zou de mens zelf kunnen zijn, want elk antwoord brengt op zijn minst een nieuwe vraag met zich mee. Er was een periode in de geschiedenis van de mens waarin alle antwoorden gezien werden als van God afkomstig - een Semitische woestijn-god, een precolumbiaanse tijdgod, de Vedische samsaragod, welke god dan ook. Deze klasse van goden⁸⁾ heeft een stimulerende inspirerende invloed gehad op de vraag hoe de wereld te verklaren en op de vooruitgang van de mensheid. In veel gevallen verdreven de inspirerende goden de vorige goden uit de polytheïstische fase, een flexibeler systeem verdringend door het te vervangen met een dictatoriaal monotheïstisch systeem dat meer rigide werd door de uitvinding van het schrift. Waarheden werden heilig verklaard en werden onveranderlijk, onveranderlijk mensen het zwijgend opleggend die leden aan "de ziekte van nieuwsgierigheid", mensen die voor verandering stonden, vooruitgang. Met als resultaat dat de vloek van Urbanus zijn werk kon gaan doen. Wanneer vooruitgang buiten een oud systeem wordt gehouden betekent dit de teloorgang van het oude systeem. Wanneer vooruitgang geïncorporeerd wordt binnen een oud systeem zonder dat hierdoor het oude systeem wezenlijk verandert -een

vijandige overname door het oude systeem in plaats van een fusie-, zal het nieuw geïncorporeerde werken als een gif op het oude, eveneens resulterend in de onvermijdelijke teloorgang van het *ancien regime*. Religie is zo'n oud systeem.

In hun doodstrijd zijn de ouden duidelijk in paniek geraakt, de modernisten ervan beschuldigend dat zij gaten lieten ontstaan in hun perfecte en complete idee over het bestaan - beschuldigingen uiten is altijd een indicatie dat iemand op zijn laatste benen loopt. Als met kuilen in de weg vulden de religieuzen die gaten meteen met hun drijfzandachtige dompige donkere drek, waardoor de weg zo mogelijk nog onbegaanbaarder werd - bewandel nooit de weg die een ander voor je uitstippelt. Maar is wat nieuw is ook beter? Zijn de nieuwe bordjes die om de oude artikelen -de oude vragen- zijn gehangen, een betere weergave van de waarheid? Is het nieuwe echt nieuw, of gaat het hier om oude wijn in nieuwe zakken? Ik zou werkelijk onder de indruk zijn geweest wanneer de *Onafhankelijkheidsverklaring* van de rationalisten precies dat geweest zou zijn en niet de *Oorlogsverklaring* die het nu blijkt te zijn. In ieder geval heeft Dawkins zijn behoefte om aan te vallen geventileerd, hetgeen enigszins verrassend was. Hij heeft duidelijk geen vertrouwen in de kracht van zijn argumenten, in de kracht van de wetenschap en hij vervalt in de inquisitiemethoden van zijn tegenstanders.

De botsing tussen theïsme en atheïsme is niet een botsing tussen mystiek en wetenschap, het is een botsing tussen twee ideologieën en daardoor een politieke strijd - niets nieuws onder de zon. Dat het een botsing is tussen ideologieën kan worden afgeleid uit het feit dat de partijen niet strijden over de resultaten van hun bevindingen, al lijkt dat soms wel zo, maar over de uitgangspunten van hun geloofssystemen. Religieuzen *gelooven* dat mystiek -God en de hele santenkraam- het ware uitgangspunt vormt. Wetenschappers *gelooven* dat rationalisme -rede en de hele santenkraam- het ware uitgangspunt is. Op zich is er geen rotsvast bewijs dat rationalisme de absolute garantie geeft op het hebben van de juiste visie op het bestaan, natuurlijk of niet. Precies hetzelfde geldt eveneens voor de mystiek en de visie op het bovennatuurlijk bestaan. Het kan niet anders dan dat religieuzen en wetenschappers beiden een verstoord of een in ieder geval incompleet beeld hebben van de werkelijkheid, want in het zoeken naar de wetten die alles besturen hebben beide systemen het individu gereduceerd tot figuranten in hun spelletje. Beiden streven ernaar universele wetten te formuleren waar het niets vermoedende individu naar leeft - of zou moeten, of niet van zou mogen afwijken. Beide ideologieën regeren het individu van bovenaf. De een vanuit een niet bestaande hemel in de

wolken, de ander vanuit de illusoire ivoren toren van de wetenschap. Op een dag staat er een individu op waarna ook de wetenschap zal sneuvelen als gevolg van de vloek van Urbanus.

Recapitulerend slot

Kortelings merkte mijn zoon op dat hij sterk de indruk had dat Dawkins iets verhult. Mijn echtgenote destijds en ik hebben onze kinderen doelbewust en doelgericht opgevoed vanuit geen enkele religieuze traditie, aan hen overlatend wat hen toekomt. We hebben hen opgevoed vanuit de gedachte dat elk mens vrij is, of dat zou behoren te zijn, en dat je alleen tegenover jezelf de verplichting hebt -niet op een rabiate manier- om je ogen wijd open te doen en de wereld te beschouwen voor wat die is. Dit vergezeld van het dringend advies aan hen om te leven overeenkomstig hun talenten, er geen te verkwisten, zichzelf te vormen. Bij dit alles kregen ze onze volledige ondersteuning en adviezen wanneer ze die nodig leken te hebben. Dit ging allemaal van een leien dakje, zelfs toen ze nog heel jong waren, uiteraard rekening houdend met alle vergissingen, dwaasheden en misverstanden - maar die waren wel van hen zelf. Mijn zoon merkte kortelings op dat Dawkins behept is met de pijn van religie en dat de toon van zijn geschriften er een van bitterheid is - waarmee zijn boodschap aan kracht inboet. Hij ging verder met te zeggen dat hij zich niet geïndoctrineerd voelde in een bepaalde richting, laat staan een religieuze, en dat hij niet kon inleven in de vijandige gevoelens die de schrijver heeft ten opzichte van religie. Hij herkende echter wel de weerzinwekkende houding zoals die wordt getoond door voormalige rokers ten opzichte van rokers. Dat daarom de kans groot is dat Dawkins als een godsdienstafvallige de meeste van zijn argumenten ontleent aan zijn conditie als gekwetst en boos persoon, of in ieder geval binnen een dergelijke context, eerder dan vanuit een vorm van intersubjectiviteit dat in de regionen van zijn verstand resideert - waardoor hij uiteindelijk inboet aan welsprekendheid en overtuigingskracht.

"God als misvatting" is een afgrijselijk boek en Dawkins brengt zijn punt zoveel beter naar voren in een interview⁹⁾ waarin hij meer coherent is, beknopter ook. Zijn punt religie te beschouwen voor wat het is, een zinsbegoocheling, blijft zowel in het interview als het boek geloofwaardig, ondanks de drammerige retoriek¹⁰⁾. Er is een duidelijke ontwikkeling waar te nemen vanaf de tijd van animistische religies naar polytheïstische religies naar monotheïstische religies naar wat Dawkins aanneemt rationeel atheïsme te zijn. Echter, wat Dawkins in feite voorstelt is eerder

iets als rationeel theïsme, waarin de wetenschap God geworden is. Dawkins' poging om God te vervangen met rationalisme blijkt futiel te zijn geweest. Zijn geschriften vertonen alle kenmerken van religie, van een onvoorwaardelijk geloof in de wetenschap tot de wij tegen zij mentaliteit aangaande de aanhangers van vroegere maar nog steeds geactiveerde religies. Hij is zelf geen atheïst in welke categorie hij zelf ook denkt ingedeeld te moeten worden. Door dit alles is Dawkins de slechts mogelijk denkbare voorvechter voor atheïsme, of rationalisme, of wetenschap. Hoewel hij voorziet in een onderdak voor hen die een vluchthaven zoeken in een wereld die bol staat van religieuze idiotie, is de prijs voor deze logies wel de totale toewijding aan zijn woorden. Men dient de geschriften van Dawkins te accepteren als het nieuwe evangelie. Inderdaad, Dawkins -of misschien beter, de wetenschap- maskeert de gaten die door de toename van onze kennis in het beeld van God geslagen zijn. Vergeet echter nooit dat dit het beeld van God was dat was gemaakt door de voormalige religies en sowieso niets voorstelde. Het enige resultaat dat Dawkins en zijn medeatheïsten hebben geboekt is niet het weg plamuren van een gratuite God zoals die van de Christen, hij bestaat eenvoudigweg niet en kan daarom niet worden ontkend, maar het afplakken van de mogelijkheid voor de mens God te ontdekken - of liever de AllerEerste zoals die in dit boek 'de Sleutel' is vernoemd. Door aan het einde van hun visie verder alles dicht te plakken met krantenpapier benemen de zogenaamde rationalisten zich de mogelijkheid God te ontdekken - erg onwetenschappelijk om zo de mogelijkheden tot ontdekking dicht te timmeren. De overtuigd atheïsten ontzeggen religie enige bestaansgrond -en dat is zeer prijzenswaardig- en via die weg ook God enige bestaansgrond -en dat is zeer beklagenswaardig-, zichzelf op die manier verblindend. De gaten hadden open moeten blijven in plaats van ze met iets nieuws dicht te plakken. De God van de vroegere religies de toegang tot ons hoofd en hart ontzeggen is op de keper beschouwd een zegen, aangezien die God sowieso een religieus verzinsel is. Dat God een verzinsel is betekent dat zijn imago en opsmuk een verzinsel is, maar het betekent niet dat hij niet zou bestaan - hij bestaat wel, alleen niet onder de naam God. Door het afdekken van de gaten -opnieuw met formules-, blijft de surrogaat God namelijk aan de macht. De God die door de religies werd aanbeden is namelijk niemand anders dan Luciwher, die ondermeer herkenbaar is aan zijn autoritaire houding, zijn vreselijke bedreigingen met hel en verdoemenis en zijn -veronderstelde- absolute macht over een mens en te oordelen of die het paradijs mag binnen gaan of na een zwaar en afmattend en soms pijnlijk leven in de verste donkerte geworpen zal worden. De God van de religies is Luciwher en hij kan niet zo makkelijk

terzijde worden geschoven, want hij zit in je genen, in je pit - hij is wij en wij zijn hem. De enige manier om aan de God van de religies -Luciwherte ontkomen is door alle cruciale externe invloeden op je leven buiten te sluiten en de innerlijke weg te bewandelen. Sommigen concluderen hieruit dat het bestaan als kluizenaar dan het meest voor de hand ligt. Niets is minder waar, want het buiten sluiten van *het Luciwher paradigma* is volstrekt iets anders dan je ervoor verstoppen.

Er doet zich in Dawkins' boek een paradox voor, want hij wil met zijn aanvallen de God van de religies definitief om zeep helpen. Tegelijk geeft Dawkins door het gebruik van het begrip 'aanval' zijn Luciwheraanse aard bloot - waarschijnlijk zonder dit zelf door te hebben. De manier waarop hij rationalisme voorschrijft als de enig mogelijke methode, de wetenschap als het enig begaanbare pad en atheïsme als het enig mogelijke gevolg is ronduit autoritair en derhalve Luciwheraans. Is Dawkins om die reden een slecht mens? Uiteraard niet, want goed en slecht, goed en kwaad bestaan niet - wanneer het kwaad zou bestaan zou het vanzelfsprekend zijn je er tegen te

verdedigen of het aan te vallen, op die manier jezelf transformerend in het kwade, een oroboros voorval -onbestaanbaar als een perpetuum mobile-. Luciwheraans betekent eenvoudigweg -en in het zeer kort- zich afhankelijk maken en ophouden met onafhankelijk denken. Tegelijk ligt hierin de eerder genoemde paradox, want hoewel het er de schijn van heeft dat Dawkins de religieuzen, de mensen van de oude religies, wil bevrijden, bindt hij hen in feite aan een nieuw contract waardoor opnieuw wordt verhinderd dat zij onafhankelijk gaan denken - waarmee de doelen van Luciwher worden gediend. Het wordt de mens verhinderd voor zichzelf na te denken door hen het rationeel atheïsme op te dringen als ware het het nieuwe geloof, daarmee tegelijk rationeel atheïsme transformerend in rationeel theïsme. In feite zet Dawkins aan tot het aanbidden van dezelfde God als de God van de religies - een God die van buitenaf komt in plaats van de God die binnenin te vinden is, de liefde die je ontdekt wanneer je de innerlijke weg neemt. Op deze manier wordt de God die de mensheid al zo lang in verwarring brengt en misleidt niet naar behoren geëlimineerd, ritueel geslacht, en toegestaan voort te leven in een aangelengd, een verwaterd zijn. De rede lijkt -het lijkt alleen zo- de macht van een centrale dictatoriale God en een overeenkomstige gecentraliseerde dictatoriale religieuze organisatie over te hevelen naar elke individuele persoon met zijn autonome macht - daarin is de ware

betekenis van verdunnen, verwateren te herkennen. Luciwher heeft op vele plaatsen en bij vele gelegenheden zijn oude voertuig van de religie nu verlaten en hij gaat op in de massa die geen enkel moreel baken meer heeft -hoewel uiteindelijk achterhaald, dat was ook een functie van religie- en die desondanks toch vertrouwt op de individuele ratio. Wakker worden, Luciwher IS de rede. Als voorbeeld voor hoe te leven kijken mensen veeleer naar televisie commercials en infomerciële programma's, eerder dan door een wijs boek te lezen - hun morele waarden vervliegen en verdampen met elke verdere stap op de salarisschaal, eerder dan de eerste stap te zetten op de innerlijke weg. Uiteraard kan een nieuwe moraal niet gevonden worden in de tuin van de God van de Misvatting - zo ooit-, noch bij de vijver van de versneden en aangelengde God van de Verwatering. Een nieuwe moraal, nieuwe mogelijkheden, nieuwe ontdekkingen, een compleet nieuwe toekomst voor de wetenschap kan alleen dan tot stand komen wanneer wij allen voorkomen dat we worden vergiftigd door de vloek van Urbanus. Religieus redeneren en rationeel redeneren sterven af, aangezien beide op hun onderscheiden wijze het nieuwe wilden inlijven en toch blijven vasthouden aan de oude idee van God -de bebaarde profeet in de wolken en de bebaarde professor in zijn laboratorium-, terwijl er een splinternieuwe toekomst klaarligt voor zowel religie als wetenschap wanneer het innerlijk pad wordt bewandeld en wordt afgezien van de God die Luciwher is. Luciwher IS de rede en dat wordt duidelijk door de wijze waarop Dawkins zijn kruistocht tegen de religies organiseert - hoe lovenswaardig zijn kruistocht ook moge zijn, het is de manier waarop die is georganiseerd waardoor de mislukking ervan onvermijdelijk is. Dawkins verkoopt ons aangelengde oude wijn in nieuwe zakken, en presenteert daarmee een verwaterde God, maar een God hoe dan ook. Laat daarom Dawkins in zijn vet gaarkoken totdat ook hij zich realiseert waarmee hij bezig is. Laten we dan stuk voor stuk de innerlijke weg nemen en elkaar aan de andere kant daarvan ontmoeten en een feestje bouwen.

Hier en daar ben ik in deze bespreking wat kort door de bocht gegaan en heb ik geen verklarende uitweidingen opgenomen of zelfs maar enigszins voortgeborduurd op wat naar voren werd gebracht, aangezien ik de lezer niet voor gek verslijt. Ik kan nog steeds brieven beantwoorden. Het lezen van 'de Sleutel' helpt ook enorm - hoewel dat is een uitdaging is in de zin van veeleisend maar hoopgevend, maakt het veel duidelijk wat anders mogelijk raadselachtige blijft. Door het boek van Dawkins te volgen inclusief de wijze waarop hij zijn gedachten naar voren brengt, is deze bespreking een almaar slingerend pad geworden, meanderend tussen slanke dennen en eeuwenoude eiken. Door de belangrijkste elementen

samen te vatten en ze idealiter gesproken in een zinvol kader te plaatsen, hoop ik met dit recapitulerend slothoofdstuk de lezer in voldoende mate bevrijd te hebben uit het kreupelhout.

Noten bij 'Verwaterde god'

1) <http://www.youtube.com/watch?v=InxAIVC0ers>

2) <http://www.thereligionofpeace.com/Quran/011-taqiyya.htm>

3) <http://www.marcuse.org/herbert/pubs/60spubs/65repressivetolerance.htm>

4) "Dawkins 'exploderende-boeken' claim is gebaseerd op een bekend verhaal gevonden in een van Jungs boeken. Het verhaal, kort samengevat, is dit: Jung en Sigmund Freud waren in een kamer toen Jung een eigenaardige fysieke sensatie begon te voelen. Toen hoorden Jung en Freud luide tikken in een boekenkast. Na de eerste lawaai, voelde Jung sterk dat er een tweede geluid zou komen, en zei dat. Toen kwam er nog een tweede knal. Jungs gevoel dat er een tweede klap zou komen is het enige spookachtige aan dit incident. De knallen zelf, die Dawkins zorgen lijken te baren, kunnen meerdere mogelijke natuurlijke oorzaken hebben gehad, zoals ophopingen van brandbaar stof tussen de oude boeken, of overbelaste of zwakke boekenplanken. (Een onvervalste scepticus zoals Dawkins zal waarschijnlijk geen last hebben van Jungs raar gevoel van de dingen die gingen gebeuren, want een scepticus kan vreemde gebeurtenissen altijd als toevalligheid zien.)

Als dit echt het incident is dat Dawkins in gedachten had, dan heeft hij dit incident gebagatelliseerd (met twee getuigen!) tot louter een geloof van Jung. Hij geeft de gebeurtenis op een onnauwkeurige manier weer, zodat Jung een dwaas lijkt. Waarom? De geschiedenis laat duidelijk zien dat Jung niet alleen geloofde dat er geluiden waren, hij hoorde ze. Zo ook de andere waarnemer, Sigmund Freud, die bekend is om zijn sceptische inslag. Je hoeft niet worden misleid om getuige te zijn van eigenaardige gebeurtenissen. Je hoeft zelfs niet eens religieus te zijn."

Deze tekst uit de navolgende bron betekent niet dat ik het eens ben met de strekking of inhoud van de site.: <http://www.eskimo.com/~msharlow/cgi-bin/bloxsom.cgi/2009/06/25>. Integendeel. Echter, als de tekst hierboven correct is, blijkt dat voor de zoveelste keer Dawkins bronmateriaal uit zijn verband haalt.

5) Hoewel officieel de betrokken religie nog steeds de naam Christendom draagt, wijzen veel tekenen in een andere richting. Amerikaanse opvattingen over God en zijn inzet voor het lot van hun natie, impliceert dat het hier om een andere God gaat -Gad in plaats van God- dan de christelijke God die wordt aanbeden ten zuiden en ten oosten. Meer over dit onderwerp in boek 4, Het Boek van het Alledaagse.

6) <http://www.positiveatheism.org/hist/russell0.htm>

7) Het is een vertaling van het Engelse 'the me-decade', ook wel 'the age of me', een uitdrukking die gelanceerd werd door de Amerikaanse auteur-journalist Tom Wolfe in het mei/juni-nummer van 1973 van *The Critic*. In Nederland werd de term

gelanceerd door het tijdschrift *de Haagse Post* in het kerstnummer van 1979.

⁸⁾ Deze goden in tegenstelling tot animistische- of natuurgoden en goden uit het polytheïstisch pantheon. De eerste groep zette aan tot zingeving en verklaring van wat de mens om zich heen zag gebeuren. De tweede hier genoemde groep werd veeleer bevolkt door goden die de natuur en autoriteit zelf personifieerden. Dat oude autoriteitskenmerken uit de oudere godenwereld doorsijpelden in het karakter van de 'verklarende' goden is des mens. Dat God vervolgens zijn autoriteit verliest zegt eveneens meer over de mens dan over God - God blijft dezelfde. Het heeft er alle schijn van dat de mens in een fase is beland waarin wordt afgezet tegen alles wat vroeger autoriteit was - een puberale fase. Dat geldt dan niet voor de religieuze mens die nog in de vorige fase verkeert.

⁹⁾ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/newsnight/5198264.stm>, of <http://www.youtube.com/watch?v=yENWf5ThIg4>

¹⁰⁾ Veel minder drammerige, maar helder geworteld in de wetenschap zijn de overpeinzingen van Carl Sagan. Met erkenning van de wijsheid van de ouden, onderzoekt hij het nieuwe. Wetenschap als een natuurlijke voortzetting van de wijsheid van duizenden jaren. Zo zag Newton het, zo zag Einstein het en zo zag Sagan het: http://www.youtube.com/watch?v=4E-_DdX8Ke0&feature=related